

La descoberta «platònica» de Maimònides en Leo Strauss

Josep Monserrat Molas

Universitat de Barcelona
jmonserrat@ub.edu

Data de recepció: 4-12-2013

Data d'acceptació: 27-4-2014

Resum

La presència de Maimònides en el pensament de Leo Strauss és singular per diversos motius. D'una banda, cal destacar-ne la dedicació constant a aquest autor. De l'altra, l'inici del seu estudi coincideix amb l'establiment de les aportacions straussianes principals (el problema teologicopolític, la relació entre persecució i escriptura i la superació de la síntesi fallida de la filosofia moderna). Volem mostrar, a més, que aquesta singularitat es reforça amb una «platonicitat» continuada de la perspectiva des de la qual Strauss estudiarà Maimònides.

Paraules clau: Plató; Al-Farabí; Maimònides; Leo Strauss; filosofia política.

Abstract. *The platonic discovery of Maimonides in Leo Strauss*

The presence of Maimonides in the thought of Leo Strauss is unique for several reasons. While Strauss's continued commitment to this author should be noted, the beginning of his study coincides with the establishment of the main contributions of Strauss—the comprehension of the crisis of modern philosophy as a theological-political problem and the relationship between persecution and writing. It also shows that this uniqueness is reinforced with a continuous 'Platonism' of the perspective from which Strauss studied Maimonides.

Keywords: Plato; Farabi; Maimonides; Leo Strauss; political philosophy.

Sumari

1. La presència platònica	4. Conclusió
2. Maimònides i Strauss	Apèndix: Leo Strauss,
<i>L'ensenyament secret de Maimònides</i>
3. L'accés a Plató
i a la filosofia política clàssica	Referències bibliogràfiques

1. La presència platònica

Leo Strauss va enllestir el seu comentari a *Les lleis* de Plató la tardor de 1971, i fins a la seva mort, dos anys després, va poder corregir el manuscrit que va tardar encara dos anys més a ser publicat (Strauss, 1975). També va deixar gairebé a punt el recull de textos que constituïria *Studies in Platonic Political Philosophy* (Strauss, 1983; vegeu Monserrat, 1991), del qual només li faltava redactar la introducció i afegir-hi un capítol sobre el *Gòrgias*. Joseph Cropsey, que va ser el generós marmessor de l'obra del seu amic fins que va morir, el juliol de 2012, informava, al prefaci del comentari a *Les lleis*, que l'«interès continuat» de Strauss per la darrera obra de Plató provenia d'un seminari sobre el diàleg impartit a la Universitat de Chicago l'hivern de 1959. Si bé pot donar-se crèdit al testimoni segons el qual aquest és l'origen de l'interès *continuat*, cal notar, tanmateix, que aquest arrencava, però, de molt abans.

La interpretació que Strauss va fer de Plató hauria gravitat al voltant d'una citació d'Avicenna, concretament del llibre *Sobre la divisió de les ciències racionals*, que diu el següent: «el tractament de la profecia i la llei divina està a [...] *Les lleis*», citació que Strauss posa assenyaladament al capdavant del seu comentari al darrer diàleg del filòsof de l'Acadèmia. Un any abans d'acabar el llibre, Strauss comentava de viva veu, parlant dels començaments i del desenvolupament de la seva trajectòria investigadora a Alemanya, que el seu estudi del *Tractat Teològic-Polític* de Spinoza (Strauss, 1930) el portà, d'una banda, a Hobbes i, de l'altra, a Maimònides. D'entrada, el va trobar intel·ligible i confessava que no va començar a entrellucar-ne alguna cosa fins que no es dedicà amb atenció a la seva profetologia i, de seguida, a la d'aquells filòsofs musulmans que l'havien precedit. Com passa sovint amb aquests «moments» de descoberta o d'inici d'un desplegament intel·lectual, que queden ben marcats a la memòria, Strauss recordava encara, molts anys després, com «un dia, tot llegint en una traducció llatina el *Tractat* d'Avicenna titulat *Sobre la divisió de les ciències*, vaig trobar-me la frase (cito de memòria): “l'obra de referència sobre la profecia i la revelació és *Les lleis* de Plató”» (Strauss i Klein, 1970: 3-4). És a partir d'aquest descobriment que es pot situar un *interès* especial sobre *Les lleis* que va marcar les passes següents del seu itinerari: la comprensió de la profetologia de Maimònides i, de resultes, la clau per comprendre el tot de la *Guia dels perplexos*. La reflexió sobre aquella intuïció d'Avicenna va permetre a Strauss entendre que Maimònides mai no es considerarà un filòsof, sinó que es presentà com un adversari dels filòsofs. Així es redescobria, com li advertí en aquell moment el seu amic Jakob Klein, la forma d'escriptura exotèrica.

El problema que el judaisme posava a la «modernitat», que era el *problema* on se situaven les primeres investigacions straussianes, consistia en el fet que el judaisme *no* era entès com un producte «històric» de la «cultura» ni un model d'ètica racional, sinó com a religió revelada, és a dir, Llei. El problema que es troba al centre de la reflexió filosòfica straussiana és el del «retorn al judaisme» com a solució al problema de la crisi social i política de la modernitat i com a solució a l'especialització de la ciència moderna, que seria incapaç

de dotar de sentit i significació la vida humana¹. Ara bé, atès l'èxit de la crítica «defensiva» de la Il·lustració, l'aparentment oberta alternativa del «retorn» no es pot fer sense mediació². Com que no era possible la solució liberal de la qüestió jueva (dins de les coordenades del liberalisme *europèu*), perquè aquesta no era una simple qüestió legal, i com que la proposta només secular del sionisme també esdevenia insuficient, perquè no resolía la pertinença religiosa, no era estrany que, davant de Strauss, apareguessin propostes diferents de «retorn» a la identitat jueva: l'aproximació liberal de Hermann Cohen, la historicista de Julius Guttmann, la sociològica de Franz Rosenzweig, la misticoexistencialista de Martin Buber, la messiànica de Scholem, etc. El problema, per tant, no era la mera alternativa entre «il·lustració o ortodòxia», sinó que, segons Strauss, més aviat es configurava com la qüestió de la superació del món modern³. En aquest sentit, Strauss va fer dos passos que ampliarien el seu horitzó: Hobbes simultàniament amb Maimònides i, cada vegada més intensivament, Plató. De fet, com molt bé indica Antonio Lastra a l'estudi preliminar de la seva edició de *Philosophie und Gesetz*, aquesta obra de Strauss representa el comiat a la *Wissenschaft des Judentums*, on el jove Strauss havia situat els seus treballs acadèmics, i també, definitivament, al sionisme polític amb el qual havia combregat al llarg dels primers anys de la seva joventut (Lastra, 2012: 14).

El record straussià que citàvem, construït en un diàleg viu amb el seu amic Jakob Klein, ens dibuixa, doncs, un moment decisiu de la seva trajectòria intel·lectual, com és el trobament de la clau que li obrirà la qüestió a què l'havia conduït el primerenc estudi sobre Spinoza. Aquest projecte continuava naturalment amb l'atenció que va posar sobre Hobbes i la filosofia moderna (Strauss, 1936a; cf. Monserrat, 1995). Strauss es va adonar que, mentre la ciència natural moderna s'havia convertit en l'arma de la victòria de la Il·lustració sobre l'ortodòxia, el concepte antic de veritat seguia dominant els homes, inclosa la seva concepció de la ciència natural moderna. Fou per això que es va donar per fet que si el concepte antic de naturalesa fou un fonament suficient per a l'ideal antic, el nou concepte de naturalesa en seria per al nou ideal modern; però això no era més que una il·lusió, perquè no s'havia demostrat que una naturalesa sense finalitat i sense valors pogués dir res a l'home sobre finalitats i valors. Quan Strauss comentava, a les primeres pàgines del seu estudi sobre Maimònides, que l'ésser (*Sein*) que tracta la ciència natural moderna no diu res sobre «l'haver de ser» (*Sollen*) i que és absurd pensar la vida bona en conformitat amb la natura, estava recordant Nietzsche. Strauss es preguntava retòricament si no era el cas que la ciència moderna estigués fonamentada

1. El concepte clau de «retorn» o «penediment» (*teshuvá*) el comenta Antonio Lastra al seu estudi preliminar a Strauss (2012: 18 s.).
2. «Orthodoxy could be returned to only if Spinoza was wrong in every respect» (Strauss, 1965: 15).
3. Carlo Altini (2003) proporciona, a l'extens estudi introductori a la traducció italiana de *Philosophie und Gesetz*, una visió completa de Strauss posant un èmfasi especial en els seus anys de formació i amb una atenció remarcable al context hebreu, en el qual apareixerien les seves primeres obres, escrit, però, amb un estil encara straussià.

en un «ideal» injustificat, si no era el cas que «una nova fe, més que un nou coneixement, és el que justifica la Il·lustració» («ob denn nicht also auch und gerade ein neuer Glaube eher als das neue Wissen die Aufklärung rechtfertigt»)⁴.

Va ser quan Strauss es va adonar que Maimònides no es podia entendre des de la modernitat, sinó des dels antics, i, més precisament, des de Plató, que van quedar assentades les bases que li permetrien portar el «tema» de les seves investigacions, el problema teologicopolític, a la «superació» de la ruptura moderna. L'estudi de Maimònides se li havia tancat abans perquè pretenia accedir-hi «des de» la modernitat. Calia arribar-hi des de Plató. I és almenys des d'aquesta obra de Strauss sobre Maimònides de 1937 que ja es mencionen Plató i *Les lleis* d'una manera tal que la referència adquireix una importància hermenèutica, perquè ja es llegeix Maimònides des de la premissa que si Plató havia escrit sobre la profecia, això significaria que havia viscut alguna experiència en aquest domini i que ell mateix havia estat una mena de profeta (Strauss, 1935)⁵. Seria en tant que profeta, doncs, que caldria llegir-lo, aplicant les regles d'interpretació emprades pels discursos profètics. Ara bé, Rémi Brague ja va fer notar, amb una crítica textual del fragment d'Avicenna al qual es refereix Strauss, que aquest text no descansa en un coneixement exhaustiu de *Les lleis* de Plató. Fins i tot semblaria que Avicenna podria referir-se a una obra apòcrifa titulada *Les lleis de Plató*, l'existència de la qual Strauss coneixia (Brague, 1989: 317 i 322-323)⁶.

2. Maimònides i Strauss

Deixant de banda, per un moment, aquest tema, que ens portaria finalment a la qüestió debatuda del Plató straussià (Strauss, 2001)⁷, volem fer esment de la importància que la publicació d'*El libro sobre Maimónides* (Strauss, 2012) hauria de comportar en els estudis straussians i, de retruc, sobre els estudis de filosofia medieval. L'esperança dels editors i traductors, Antonio Lastra i Raül Miranda, és que *El libro sobre Maimónides* sigui «un libro clave para la comprensión de la filosofía de Leo Strauss». Fins a quin punt han pogut aconseguir-ho? D'entrada, cal advertir que el text va més enllà de reunir els treballs de Strauss sobre Maimònides, perquè presenta, a més, un mètode d'edició de la seva obra, i no n'és aquest el valor menys remarcable: un mètode que es dona

4. La referència és a F. NIETZSCHE (1886), *Jenseits von Gut und Böse: Vorspiel einer Philosophie der Zukunft*, §9. La citació és de Strauss (1935: 24). Sobre Strauss i Nietzsche, cf., per exemple, Lampert (1996) i Zuckert (1996).

5. Cf. Strauss (2012), referències a *Les lleis*, p. 120-122, 185, 188, 189n., 190, 191n.

6. La referència a Avicenna és a Strauss (1952: 123, nota 86). Si bé s'accepta generalment la filiació judaicomedieval de la visió straussiana de la filosofia grega, en general, i platònica, en particular, Rémi Brague ha volgut demostrar que el caràcter de la visió de Strauss és més «musulmà» que «jueu».

7. Es tracta d'una extensa recensió que Strauss va publicar l'any 1946 sobre l'obra de John WILD, *Plato's Theory of Man: Introduction to the Realistic Philosophy of Culture*, Cambridge, Mass., Harvard University Press. Respecte a aquesta qüestió, podeu consultar Monserrat i Fussi (2013a, 2013b).

en el mateix treball d'edició. Davant de les dificultats que comporten la pluralitat lingüística o la pluralitat cultural dels diferents materials que es recullen al llibre, per no parlar de les diferents circumstàncies que n'envoltaven l'elaboració i la publicació, qüestions que sempre cal considerar amb atenció respecte a l'autor de *Persecution and the Art of Writing*, els editors han provat de fer peu en la constant acadèmica d'aquests escrits i han provat d'assajar-ne els passos interpretatius a través d'ella. Si, d'una banda, com ja notava Rémi Brague en la seva edició dels textos sobre Maimònides de Strauss, l'ordre de lectura ha de seguir l'ordre cronològic de la seva publicació, perquè, malgrat que Strauss va modificar significativament la seva manera de llegir i escriure, seguint aquest ordre es poden copsar certs motius «à l'état naissant» i comprendre'ls aleshores millor; d'altra banda, el respecte escrupolós al grau d'erudició que manejava Strauss és la condició necessària per ser capaços d'atendre la necessitat logogràfica que Strauss va saber reconèixer en els autors que estudiava⁸.

El libro de Maimónides comprèn, doncs, la traducció dels textos següents: *Philosophie und Gesetz. Beiträge zum Verständniss Maimunis und seiner Vorläufer* (1935); «Quelques remarques sur la science politique de Maimonide et de Farabi» (1936); «Der Ort der Vorsehungslehre nach der Ansicht Maimunis» (1937); la recensió de Maimònides *The Mishneh Torah (I)* (1939); «The Literary Character of the *Guide for the Perplexed*» (1941); «Maimonides Statement on Political Science» (1953); «How To Begin To Study *The Guide of the Perplexed*» (1963); «Notes on the Maimonides' *Book of Knowledge*» (1967), i les pòstumes «Notes on Maimonides' *Letter on Astrology*» i «Notes on Maimonides' *Treatise on the Art of Logic*», que aparegueren a *Studies on Platonic Political Philosophy* (1991). La lectura seguida de tots aquests textos proporciona l'evidència de la continuïtat de la reflexió straussiana, permet copsar la consideració creixent de les claus de l'escriptura reticent i com es va configurant una visió coherent de Maimònides, a la vegada que es determina el marc teòric fonamental de la reflexió pròpia de Strauss. Una edició d'aquesta mena permet dir que aquest llibre, que no és de la mà de Strauss, és perfectament un llibre de Strauss. L'estudi preliminar en proporciona, a més, molts motius de reflexió i mostra amb quin rigor cal tractar l'obra de Strauss, si és que es vol que proporcioni el profit que sempre comporta encarar-se amb un pensador radical⁹.

8. Sobre la necessitat logogràfica en fa referència Lastra (2012: 12, nota 1). Brague (1988: 6) va ser el primer que va procurar realitzar una edició conjunta dels textos de Strauss sobre Maimònides, però no va poder obtenir els permisos per completar-la. Vegeu, respecte a aquesta qüestió, Brague (1985 i 1989). Una de les poques crítiques a la posició de Strauss sobre Maimònides, que no va ser tinguda gaire en compte, es pot veure a Buijs (1978). En podem llegir una primera exposició al nostre país a Grau (1989).
9. En el curs de l'elaboració d'aquest article, ha aparegut una traducció a l'anglès (Strauss, 2013) que inclou els textos sobre Maimònides que són part d'obres dedicades a uns altres autors, però no inclou una traducció completa de *Philosophie und Gesetz*. Com a apèndix d'aquest article, publiquem la traducció catalana d'un text inèdit de Strauss dedicat a Maimònides.

La dedicació a Maimònides, a Hobbes i, anteriorment, a Spinoza marquen les fites de la superació de la juvenil adscripció al sionisme polític. Strauss havia afirmat, l'any 1928, a la revista *Der jüdische Student*, que la característica principal del sionisme polític era la voluntat de normalitzar l'existència del poble jueu. Això implicava negar qualsevol valor a l'exili (*Galup*) i acceptar que el poder de la religió havia estat superat per l'alliberament de la raó crítica, de manera que el poble jueu estava per primera vegada capacitat per preguntar-se pel seu propi futur. El poble jueu, ja a l'edat de l'ateisme, «no pot seguir basant la seva existència en Déu, sinó únicament en si mateix, en la seva feina, la seva terra i el seu Estat». La posició que cal defensar és la de l'honestat intel·lectual (*Redlichkeit*) contra la mentida còmoda, en referència al sionisme cultural de Martin Buber, que és una posició deshonest (*unredlich*), perquè es creu capaç de fer de mitjancera entre el passat i el present de la fe jueva. La distància entre creença i incredulitat no pot salvar-se amb aquest subterfugi (Strauss, 1928, en resposta a Freud, 1927). Strauss pren partit per l'ateisme, tot fent referència a una citació de Goethe: «Das eigentliche, einzige und tiefste Thema der Welt- und Menschengeschichte, dem alle übrigen untergeordnet sind, bleibt der Konflikt des Unglaubens und Glaubens»¹⁰.

Doncs bé, la dedicació a Maimònides mostrarà precisament de manera clara la modificació de les posicions de Strauss. Les primeres pàgines de *Philosophie und Gesetz* estaran encara emmarcades en aquesta posició «atea», però el mateix tractament de Maimònides portarà Strauss a comprendre la batalla entre fe i raó d'una manera totalment diferent. La convicció de la superació de la religió per la raó moderna es matisarà progressivament en la convicció d'una resistència insalvable de la presència de les diferents formes de la religió en l'àmbit de la política. Presència de la qual cal que es protegeixi la filosofia crítica.

2.1. Filosofia i llei

L'estratègia de Strauss a la introducció de *Philosophie und Gesetz* és comprendre la polèmica entre ortodòxia i il·lustració com una polèmica en darrera instància entre ortodòxia i ateisme (posició final de la probitat de la consciència). Però, què cal fer aleshores davant l'aspiració a un judaisme il·lustrat que hauria estat incapaç, en darrera instància, de refutar la revelació? Què cal fer davant

10. J. W. GOETHE, *Noten und Abhandlungen zu besseren Verständnis der West-östlichen Divans*, Berliner Ausgabe, Bd. 3, p. 256. La citació continua, en un sentit diferent del que Strauss usava el 1926: «Alle Epochen, in welchen der Glaube herrscht, unter welcher Gestalt er auch wolle, sind glänzend, herzerhebend und fruchtbar für Mitwelt und Nachwelt. Alle Epochen dagegen, in welchen der Unglaube, in welcher Form es sei, einen kümmerlichen Sieg behauptet, und wenn sie auch einen Augenblick mit einem Scheinglanze prahlen sollten, verschwinden vor der Nachwelt, weil sich niemand gern mit Erkenntnis des Unfruchtbaren abquälen mag». Quan torna a usar aquesta citació a *Persecution and the Art of Writing* (Strauss, 1952: 107, n. 35), Strauss restaura el sentit original del text de Goethe, en el qual es contraposa la fecunditat de les èpoques brillants on predomina la fe a l'esterilitat de les èpoques on predomina la incredulitat, malgrat la brillantor de la victòria momentània, perquè són incapaces de justificar cap sacrifici.

del «persistent conflicte» entre revelació i ortodòxia (Strauss, 2012: 53)? Strauss proposaria la presentació de Maimònides d'una manera tal que permetria que el lector realitzés per si mateix el pas de pensar la negativa de Maimònides a considerar-se filòsof com el gest de reconeixement per part de Maimònides de la naturalesa de la filosofia com a oposada a la revelació. Per a Leo Strauss, el problema principal de la filosofia a l'edat mitjana era el de la conciliació entre filosofia i revelació. Totes dues mantenien una pugna que explicava la importància de la filosofia política entre jueus i musulmans. La religió jueva i la musulmana es presenten com la revelació d'una llei divina als homes, una llei que deixa clarament explícits els seus dominis. Per limitar-los, o sigui, per realitzar un tractament filosòfic de la llei divina, tractament que implica una anàlisi de la revelació independent de la revelació mateixa, no s'empra la teologia, sinó la filosofia política. La reflexió sobre la revelació és faria, doncs, en la consideració de la comunitat política (Strauss, 1935: cap. 1-3).

L'estudi de la teoria de la profecia de Maimònides va revelar a Strauss que el profeta, fundador de l'ordre polític, s'entenia a partir del filòsof rei de *La república*. La filosofia es justificava en la mesura que el fundador de la llei, a la qual el filòsof, com tot ésser humà, s'ha de sotmetre, s'entenia a si mateix com a filòsof perfecte. I el que caracteritza el profeta és la capacitat de copsar les veritats intel·ligibles i transmetre-les al nombre més elevat possible dels que no són filòsofs gràcies a la imaginació: hi haurà qui es quedarà a les imatges o qui ho comprendrà tot¹¹. La filosofia política s'adreçaria, aleshores, a aquells que fossin capaços d'entendre-la per si mateixos. D'aquí la necessitat de l'expressió esotèrica, perquè no pot dir-se d'una altra manera quins són els límits de la llei. La perillositat de l'ensenyament prevenia aquests filòsofs de fer-ho massa entenedor.

Seguidament a *Filosofia i llei*, Strauss va publicar una sèrie d'articles que completaven l'estudi fet sobre Maimònides, especialment respecte a la seva

11. Ibídem, cap. 2. El problema plantejat a l'home per part de la religió no es pot comprendre basant-se en els conceptes elaborats per la *Kulturphilosophie*, i encara menys pel *Neue Denken*. Altini (2003: 82) entén la temptativa straussiana de retornar a comprendre el significat originari de la idea de llei, provant, a través de Maimònides, d'elaborar un nou tipus de racionalisme, que, partint d'una crítica radical de tota «filosofia de la religió», defugi l'abisme del relativisme i del nihilisme polític. Amb aquestes argumentacions, Strauss obre la porta a les tesis sobre el fonament moral de la filosofia (política) moderna, tesis que desplegarà al llibre sobre Hobbes de 1936, en el qual sostindrà l'origen no científic de la «preferència moral» (antiaristotèlica i antiplatònica) i de la teoria de les passions que fonamenta la teoria política del filòsof anglès. «L'anàlisi filosòfica del problema teologicopolític no pot, per tant, renunciar a assumir de manera problemàtica la qüestió de l'origen moral de la ciència moderna» (p. 77, citació de la p. 78). A partir d'aquesta línia interpretativa anticientífica de l'origen de la modernitat, Strauss recupera, a través de l'anàlisi de la profetologia de Maimònides i dels seus predecessors, la dimensió «veritativa» de la imaginació, implícitament refusant la impostació filosòficopolítica elaborada al *Leviathan* i al *Tractatus Theologico-Politicus*. És molt important tenir en compte la valoració diferent de la imaginació en Maimònides i en Spinoza: pot considerar-se la diferència atenent el capítol 3, part II, de *Philosophie und Gesetz*, especialment les pàgines 155 i següents de la traducció castellana d'*El libro sobre Maimònides* (Strauss, 2012).

relació amb Al-Farabí i remarcant sobretot la posició principal que prenia la filosofia política com el lloc on es dilucidava la naturalesa mateixa de la filosofia medieval en el context jueu i musulmà en relació amb la revelació. Aquestes obres són: «Quelques remarques sur la science politique de Maimonide et de Farabi» (1936), «Der Ort der Vorsehungslehre nach der Ansicht Maimunis» (1937) i la recensió de la publicació del llibre primer del *Mishneh Torah* de Maimònides (1939). En aquests textos, hi reforça la posició expressada a *Filosofia i llei* a partir d'una explicació més comprensiva d'Al-Farabí i dels detalls textuals que no emfasitzava prou a la primera obra. A més, la vinculació amb Plató, i especialment amb *Les lleis*, es va mostrant en tots els detalls (vegeu les pàgines 206, 207, 209-212, 218, 220, 221, 229n, 232, 234, 236, 238-241, 243, 247-252, 264 i 268n de la traducció castellana).

2.2. Ocultació i exposició

El que estava en joc quan Strauss començava l'estudi de Maimònides era la possibilitat que s'obria d'accedir a la filosofia premoderna. Durant la conversa amb Jakob Klein a Annapolis, Strauss explicava com l'accés al pensament grec per part de Klein era quelcom radicalment diferent de la *Destruktion* heideggeriana (Strauss i Klein, 1970: 1)¹². La reflexió sobre Maimònides significà per a Strauss assolir el punt sense retorn en l'evolució del seu pensament. Antonio Lastra remarca molt encertadament la importància del pla de publicació d'un llibre que Strauss mai no va acabar de confegir i que havia de portar per títol *Philosophy and Law: Historical Essays* (p. 20-24). Amb aquesta obra, que hauria estat la primera publicada per Strauss als Estats Units, es pretendria ocultar el llibre alemany de títol equivalent, *Philosophie und Gesetz*, el qual Strauss no va permetre traduir a l'anglès. La importància significativa d'aquest projecte es referma amb l'equivalència que Lastra proposa entre aquest llibre i la manera com Strauss va procurar ocultar Lessing en la seva escriptura pública, aquell autor que l'acompanyava tothora en l'estudi de Spinoza, Hobbes i Maimònides (Lastra, 2012: 20-24). Com digué Strauss parlant d'aquells temps que havien de ser els darrers de la seva vida a Alemanya: «Lessing was always at my elbow» (Strauss i Klein, 1970: 3).

En el pla d'aquest llibre, la presència de Maimònides esdevenia decisiva: tres capítols dedicats, respectivament, a la ciència política i l'ètica de Maimònides, i al caràcter literari de la *Guia dels perplexos*. El conjunt de l'obra era, tot ell, una mena d'«estudis sobre la filosofia política de Maimònides» on s'inclourien treballs sobre Sòcrates, Plató, Al-Farabí, Spinoza o Lessing, que s'haurien d'entendre en relació amb Maimònides, com després passarà en la darrera obra preparada per Strauss, *Studies in Platonic Political Philosophy*, respecte de Plató, on es tracten molts més autors a part de Plató.

D'aquest programa previst, n'hi va haver una quantitat ben important que va formar part de les obres capitals següents de Strauss, sobretot de *Persecution*

12. Cf., respecte a aquesta qüestió, vegeu Strauss i Löwith (1988).

and the Art of Writing. Certes parts no es van escriure i les que sí que es van escriure van ser publicades en uns altres llibres. Dels assaigs previstos sobre Maimònides, Strauss escriuria el que tractava del caràcter literari de la *Guia dels perplexos* i el que es dedicava a la seva ciència política. Aquests i un tercer estudi que Strauss dedicaria també a la *Guia* van ser publicats en el període en el qual Strauss ja tenia desenvolupades les seves idees fonamentals. A més de les aparicions primeres, respectivament, com a capítol de llibre col·lectiu, com a article d'unes actes i com a estudi introductor i d'una traducció, aquests estudis van formar part de tres de les obres més importants de Strauss i estaven situades en una posició interna destacada. Així, «The Literary Character of the *Guide of the Perplexed*» va ser publicat per primera vegada en una obra col·lectiva *Essays on Maimonides* (editada per S. W. Baron, Nova York: Columbia UP, 1941), i després com a capítol central (el tercer) de *Persecution and the Art of Writing* (Glencoe: The Free Press, 1952). «Maimonides Statement on Political Science» va aparèixer per primera vegada a *Proceedings of the American Academy for Jewish Research* l'any 1953 i després com a capítol sisè de deu, també al centre, de *What is Political Philosophy?* (Glencoe: The Free Press, 1959). «How to Begin to Study *The Guide of the Perplexed*» (1963), com a estudi introductor de MAIMONIDES, *The Guide of the Perplexed* (traducció de S. Pines, Chicago: Chicago University Press, 1963), després inclòs com a capítol sisè de deu de *Liberalism Ancient and Modern* (Nova York: Basic Books, 1968). El lector de Strauss sap que, en aquell moment, ell ja escrivia de tal manera que la posició dels textos en el conjunt de l'obra esdevenia un suggeriment per llegir-los, i que el lloc privilegiat era el central.

En aquests tres estudis, Strauss ja posa en pràctica el seu art d'escriure¹³. Cal llegir-los, doncs, segons el lloc que ocupen, respectivament, a *Persecution and the Art of Writing*, *What is Political Philosophy?* i *Liberalism Ancient and Modern*, perquè aquesta és la primera intenció de Strauss en publicar-los acompanyats. Però també poden llegir-se en conjunt amb les obres sobre Maimònides, per tal de provar de capturar la formació del pensament de Strauss en el seu tracte amb Maimònides i en la seva pròpia aparició singular. D'aquí ve el mèrit de l'edició conjunta de tots els textos. I encara en quedaria una tercera lectura, almenys, que seria la que seguiria una pauta pròpia de Maimònides i que Antonio Lastra recorda al seu estudi: «No em demanis aquí altra cosa que els encapçalaments dels capítols, i ni tan sols aquests encapçalaments segueixen, en aquest tractat, un ordre intern ni una seqüència qualsevol, sinó que estan disseminats i barrejats amb altres temes, dels quals tracta l'explicació» (Strauss, 1952: 54; = 2012: 313).

A «The Literary Character of the *Guide of the Perplexed*» (1941) i «Maimonides' Statement on Political Science» (1953), Strauss ja escriurà tenint present

13. La reflexió sobre l'esoterisme i l'exoterisme quedà formulada en una conferència de 1939 sobre Lessing, tot just arribat a Amèrica, que Strauss va mantenir inèdita («Exoteric Teaching», ara a *The Rebirth of Classical Political Rationalism*, Chicago i Londres, The University of Chicago Press, 1989).

que la repetició li permetia anar introduint variacions, lleus però significatives. En continuïtat aparent amb el que ja havia tractat a *Philosophie und Gesetz* i els assaigs associats a aquell moment, en aquests textos, allò que s'hi deia ara es suggereix, i la confiança en la racionalitat que amarava l'escrit ara es fa molt més discreta, perquè només han d'entendre-ho aquells que són capaços de copsar-ho per si mateixos. Si cal salvar una certa mena de ciutat, aquell ordre que no posi en perill la vida filosòfica, aquesta salvació no serà des de la racionalitat exposada, sinó des de l'evitació de l'efecte dissolvent de la racionalitat i, a la vegada, des de l'efecte protector d'un discurs d'aparença conservadora. La comprensió de la *Guia dels perplexos* no com un llibre de filosofia, sinó com un llibre jueu per a jueus, on l'excepcionalitat del lloc on queda la filosofia esdevé oculta per al lector de la fe, és la manera com Strauss mostra allò que serà també guia per a ell a l'hora de fer-ne l'exposició pública.

«How to Begin to Study the 'Guide of the Perplexed'» (1963) apareixia per primera vegada com a introducció d'una traducció de la *Guia*. La posició aconseguida queda reforçada: del que es tracta és de mantenir vives les fonts de la pietat i d'evitar l'efecte contraproductiu del desencantament resultant de la raó crítica. És per aquest motiu que, com bé mostra Antonio Lastra, Strauss «no va abandonar mai la lectura de Maimònides, ni en la crítica de la modernitat ni en la recuperació de la filosofia política clàssica» (Lastra, 2000: 215). Maimònides escriu una obra «encantadora»: «El caràcter encantador (*enchanted*) de la *Guia* no apareix immediatament. A primera vista, el llibre sembla estrany i, en concret, mancat d'ordre i de coherència. Però progressar en la comprensió dels seus textos és quedar-s'hi encantat (*enchanted*) progressivament. La comprensió encantada (*enchanted understanding*) és potser el tipus més alt d'edificació (*edification*)» (Strauss, 2012: 400). Aquests estudis en concret representen l'expressió culminant del treball de Leo Strauss sobre Maimònides, una relectura dels estudis anteriors i un exercici de l'escriptura avisada que Strauss va practicar amb el domini dels indicis (*hints*) i del silenci (*silence*), sense caure en xerrameques insignificants (*insignificant talk*) (Strauss, 2012: 313).

2.3. El testimoni de la dedicació

Les tres peces més curtes que tanquen *El libro de Maimònides* tancaven també l'obra pòstuma de Strauss (1983): *Studies in Platonic Political Philosophy*. La primera («Notes on the Maimonides' *Book of Knowledge*») era l'única que havia estat publicada abans, el 1967, en un treball col·lectiu dedicat a Gershom Scholem. «Notes on Maimonides' *Letter on Astrology*» i «Notes on Maimonides' *Treatise on the Art of Logic*» romangueren inèdites fins que van aparèixer a l'obra de 1983, on estan situades després del capítol dedicat a *Més enllà del Bé i del Mal* de Nietzsche, que és el centre del llibre, i abans del tractament de Maquiavel. Nietzsche, que, com hem vist, era un interlocutor a les primeres pàgines de *Philosophie und Gesetz*, ara, en aquesta darrera obra preparada per Leo Strauss, està incrustat després d'una successió conceptual que comença amb el capítol dedicat al concepte «Llei natural» i conclou amb un altre que no és sinó

el famós text «Jerusalem i Atenes». Al capítol sobre Nietzsche, Leo Strauss presentava la voluntat de poder com una vindicació de Déu: la posició de Nietzsche davant de la filosofia anterior i el seu intent de capgirar-la a partir de la crítica del platonisme semblarien el signe de l'esgotament d'una manera de fer filosofia, la culminació d'una filosofia «moderna».

Però si els capítols sobre Maimònides a *Studies in Platonic Political Philosophy* marquen, sobretot per la posició que ocupen, el senyal del retorn necessari a la posició anterior a la síntesi fallida, a *El libro sobre Maimònides*, s'hi presenten al final: cal llegir Strauss des de perspectives diferents, una de les quals és la que concentra la lectura en les lectures de Strauss, lectures que coneixem a través, sobretot, de la seva escriptura, però que, presentades com es presenten en *El libro de Maimònides*, posen més de relleu *el lector* Strauss, perquè permeten concentrar-se en els seus interessos, els interessos d'un lector que tenia a Maimònides pel pensador jueu *par excellence*, un model d'equilibri entre la filosofia, la religió, la moral i la política, segons l'opinió de Kenneth Hart Green (2013).

És des d'una consideració d'aquest tipus que es pot començar a respondre la qüestió que Green plantejava: «Does Strauss continue to focus on Maimonides for purely philosophical reasons, or is there something in Maimonides "version" of esotericism which helped Strauss both as a Jew and as a philosopher, which might suggest a special relation for Strauss between Maimonides' Judaism and his approach to philosophy?» (Green, 2013: 128).

2.4. Maimònides i Plató

Bona part de *Philosophie und Gesetz* tracta de l'estatut de la filosofia de la religió en la filosofia jueva i musulmana medieval, en discussió amb Julius Guttmann. La tesi de Strauss prova precisament de veure com allò que sembla secundari per a la filosofia medieval (la fonamentació filosòfica de la Llei) esdevé la tasca central de la interpretació de la filosofia medieval (Strauss, 2012: 98-99). La reconeguda capacitat de Strauss per situar els textos que llegeix en els diferents caires que ells mateixos permeten i que mostren, a la vegada que amaguen, les seves troballes, realitza un paper fonamental en tota l'obra. Tanmateix, tot es torna a posar en joc al final, no fos cas que el lector, tot llegint un llibre, volgués sortir amb una resolució d'allò que no es resol. L'accés a Maimònides va ser definitiu per a Strauss, perquè li va permetre superar el sever prejudici segons el qual el retorn a la filosofia premoderna és impossible i respondre positivament la qüestió de si «l'autodestrucció de la raó no era una conseqüència inevitable del racionalisme modern en allò que és distint del racionalisme premodern, especialment del racionalisme medieval jueu [Maimònides] i la seva fonamentació clàssica (aristotèlica i platònica)» (Strauss, 1956: 6). El text de *Philosophie und Gesetz* acaba amb una declaració ben forta (Strauss, 2012: 201): Maimònides i els *falâsifa* poden filosofar aristotèlicament perquè han comprès Plató. Com que la Llei els ha estat donada, no és el tema de les seves reflexions i per això la metafísica ocupa molt més espai que els

temes morals o polítics. Ara bé, per comprendre la Llei donada, «Plató, només Plató» els ha facilitat una comprensió tal que els permetria defugir tot dogmatisme: «durch Platon, nur durch Platon».

3. L'accés a Plató i a la filosofia política clàssica

La monografia de Strauss sobre Maimònides acabava amb un referència inequívoca a Plató, justament perquè la comprensió de Maimònides per part de Strauss havia començat mercès a una frase d'Al-Farabí sobre Plató. Ara bé, caldria aclarir fins a quin punt l'estudi de Maimònides i de la filosofia medieval jueva i musulmana van permetre que Strauss restaurés una «perspectiva» singular de Plató, que se sobreposaria, sense anul·lar-la, a les indicacions que li havia fet el seu amic Jakob Klein (Strauss i Klein, 1970: 3; cf. Klein, 1977).

Per a Strauss, el liberalisme no resolía definitivament el problema teològicopolític, i calia cercar una resposta d'aquest fracàs en el plantejament del problema que va provar de resoldre's amb l'emancipador projecte il·lustrat respecte a la superstició. Per poder procedir, a Strauss li va caldre superar el sever prejudici segons el qual el retorn a la filosofia premoderna és impossible. Després d'això, tornar a Plató i a Sòcrates era, per al filòsof, com tornar a casa —o a la cova primera.

3.1. *El Plató d'Al-Farabí*

Ara bé, aquest retorn passava per la figura d'Al-Farabí. La seva presència en aquest moment crucial de l'obra de Leo Strauss és innegable (Strauss, 1936b, 1945, 1958). Rémi Brague ha sostingut amb raó que el Plató de Strauss és «fondamentalement le même que celui de Farabi», perquè, en primer lloc, tant Strauss com Al-Farabí veuen Plató com un pensador polític, de manera que tots els aspectes que vagin més enllà d'aquest àmbit són sistemàticament descartats. Això es pot comprovar amb l'absència de la doctrina de les idees, de la qüestió de la immortalitat de l'ànima, dels déus i dels aspectes religiosos en general. «Pour Farabi, les idées de Socrate sont bien distinctes de celles de Platon, pour ne pas dire radicalement opposées» (Brague, 1989: 319¹⁴). Igual com Al-Farabí descartaria la doctrina de les idees de Plató, així mateix faria Strauss, qui, certament, no estava gaire convençut de la importància de la «doctrina», tal com ens mostren textos com aquest: «it is utterly incredible, not to say that it appears to be phantastic [...] No one has ever succeeded in giving a satisfactory or clear account of this doctrine of ideas» (Strauss, 1964a: 119 (= 2000: 163) amb Strauss, 1953: 364).

Ara bé, coincideix aquesta situació, imperfectament descrita, amb la del món grec? Es pot pretendre fer una reinterpretació medieval de Plató? En primer lloc, caldria veure com considera Strauss la revelació en el món grec, o sigui, la religió i la poesia. Serà precisament des de la comprensió de la situació

14. Vegeu, respectivament, Strauss, 1945: 362 (política), 364 (idees), 371 (ànima), 391 (déus).

de la filosofia al món jueu i musulmà que Strauss endreçarà les coordenades de l'oposició entre «Jerusalem i Atenes», des de les quals va recomençar a llegir Aristòtil, Plató, Xenofont, Aristòfanes o Tucídides.

3.2. *El problema teologicopolític: Jerusalem i Atenes*

Un dels llocs on esdevé més extrema l'exposició del que havia restat per a Strauss *el* tema de les seves investigacions, el problema teologicopolític, és *Jerusalem i Atenes*¹⁵. Que l'origen d'aquestes «reflexions preliminars» fos una sèrie de conferències que Strauss impartí precisament a Jerusalem i que va publicar l'any 1967 no és aliè a la seva grapa. Strauss hi mostra dos moments del conflicte entre raó i revelació: en primer lloc, la revelació s'encara a les formes gregues de la mitologia i la filosofia natural; en segon lloc, Strauss hi presenta dos personatges antagonistes, el profeta i el filòsof. Tots dos divergeixen en el mètode, però s'acorden en el tema: la denúncia de l'actuació tirànica¹⁶. El text ajuda a fer el difícil pas des de la comuna i ambiental síntesi progressista entre raó i revelació fins a la consideració de la seva problemàtica relació que les manté radicalment diferenciades. Strauss no pretén altra cosa que mantenir la tensió entre dos elements que no són sintetitzables, perquè la presència d'una fe no purificada posaria en perill la integritat de la filosofia. Aparentment, Strauss esdevenia aliat dels elements més «conservadors»¹⁷, però mantenia un ateisme radical per als seus deixebles. La prudència de la filosofia es manifesta com l'única manera d'evitar-ne l'ocàs¹⁸.

15. «The theological-political problem has remained the theme of my investigations», comentava Strauss en un text justificatiu de la pròpia trajectòria (Strauss, 1979: 2). La fórmula recorda la de la citació de Goethe que Strauss emprava (vegeu *supra* nota 9). Cf. Leo Strauss, «Jerusalem and Athens. Some Preliminar Reflexions» (1967), a Strauss (1983, capítol 7). Hi ha una traducció catalana de «Jerusalem i Atenes» a Sales i Monserrat (1991: 67-118). Caldria fer una interpretació d'aquesta controvèrsia encara que compartim la valoració que en fa Brague (1989: 314), quan diu, sobre el valor i la significació d'un text tan sibil·lí com «Jerusalem i Atenes», que «l'escapatòria menys deshonrosa és una franca declaració de perplexitat». La seva resposta, de llarg abast, cal veure-la a Brague 1992 (2002a) i 2002b. O bé, com deia Momigliano (1967: 1172, n. 2): «a *Jerusalem i Atenes*, el contrast entre raó i revelació el trobo exasperat: les implicacions no em semblen clares».
16. A diferència del que li passà amb el seu amic Alexandre Kojève, amb qui publicarien, el 1954, a França, un llibre conjunt de comentari a l'*Hieró* de Xenofont centrat en la interpretació de la tirania, l'edició més completa ara a Strauss (1991). Vegeu Monserrat (2007b).
17. Aliança que explicaria, segurament, que fos l'Institut de Estudios Políticos qui edités la seva obra sobre Maquiavel (Strauss, 1964b) amb traducció de Carmela Gutiérrez de Gamba, reconeguda pels seus «servicis a la cultura catòlica» com a traductora i autora, amb pseudònims, de novel·les, algunes de les quals eren emeses per ràdio. Malgrat això, no calia ser gaire avisat per advertir, com ara Cubbedu (1987: 26, 29), que Strauss veia «en la interpretació cristiana i tomista del dret natural, la fi del món clàssic». Vegeu, del mateix autor, la posició més recent respecte a aquesta qüestió (Cubbedu, 2010).
18. Sobre el sentit general de la trajectòria de Strauss, no ens podem estar encara de recomanar les obres d'Altini (2000) i Lastra (2000), a qui cal seguir en els seus escrits següents sobre Strauss. Recentment, en un assaig biogràfic, se'ns en dóna també una interpretació que cal tenir en compte: Luri (2012). Precisament, el joc del títol entre *eros* i *phronesis*, que algun

A *Jerusalem i Atenes*, Strauss precisarà el sentit tradicional dels elements que es resisteixen a fer l'intent de síntesi: d'una banda, per a la tradició creient, la Bíblia és el relat vertader de les accions de Déu i dels homes des dels començaments dels temps fins a la restauració després de l'exili de Babilònia. Les accions de Déu inclouen la seva Llei, així com la inspiració dels profetes; les accions dels homes inclouen les seves lloances i pregàries a Déu, així com també el consells que Ell inspira. Posteriorment, però, la primera crítica bíblica, que culmina en el *Tractatus Theologico-Politicus* de Spinoza, degrada aquest relat, perquè el redueix a una «memòria d'històries antigues» (Maquiavel, *Discorsi*, I, 16) i llegeix la Bíblia, el Talmud o l'Alcorà amb un resultat antiteològic. Aquesta lectura pressuposa la concepció mecanicista del món absolutitzada ontològicament de tal manera que fa impossible els miracles. Amb això, la Bíblia esdevé, doncs, un conjunt d'afirmacions contradictòries i restes d'antics prejudicis, supersticions, efusions sentimentals i fantasies sense control, en un text mal compilat i pitjor conservat. Avui, després de l'estudi criticohistòric de la Bíblia, posseïm com a resultat una descripció dels diferents estrats de composició que presenta i la situació del context on circulaven: els fets i les paraules de la Bíblia, com a fets «històrics», són igualment accessibles a creients i a no creients. El problema que Strauss planteja sobre aquesta primera afirmació de la crítica bíblica interpel·la les bases del possible significat del conjunt i ho fa en termes d'explicitació d'una tensió constitutiva de la identitat occidental. Així, diríem que la Bíblia conté «mite» i «història». Ara bé, Strauss observa agudament que aquesta distinció entre mite i història és aliena a la Bíblia, car és una distinció grega (Strauss, 1989: 150).

4. Conclusió

Leo Strauss estava convençut que la clau per entendre els treballs de Plató i de Xenofont era el reconeixement que els havien compost en part com una resposta al poderós atac d'Aristòfanes a la filosofia. Aquest atac era l'últim capítol de la «lluita entre filosofia i poesia» (*Resp.* 607b; Monserrat, 2013)¹⁹. És així que Strauss considera els *Nívols* d'Aristòfanes com la resposta a la rebel·lió dels filòsofs contra la saviesa divina i la dels poetes. La filosofia representa, originàriament, una rebel·lió contra l'autoritat espiritual de la societat civil (Strauss,

recensionador no ha entès, té a veure amb el que comentàvem al text i que Luri va explicitant amb tota mena de detalls rics i suggerents. Sobre com es mostrava Strauss als deixebles, un exemple directe el proporciona Rosen (1987: cap. III).

19. Abans de considerar el Sòcrates de Xenofont, Strauss fa unes precisions sobre la mala fama injustificada que tenia, que podríem exemplificar amb el que diu Burnet (2013: §§ 99, 115). És curiós que, mentre que Xenofont és titllat de *simple* historiador i poc dotat, només hagi escrit una obra pròpiament històrica, les *Hel·leniques*. Strauss proposa considerar Xenofont segons una expressió del mateix autor: «Xenofont l'Orador». Aquesta expressió significa no tant que fou un orador públic com que posseïa totalment l'art de parlar en públic. L'art de parlar en públic exposat als escrits de Xenofont és un art d'escriure, un art que mostra les coses bones i que amaga les dolentes. La retòrica de Xenofont es podria considerar una variació de la retòrica socràtica.

1953: cap. 3). La presentació straussiana de la crítica d'Aristòfanes se centra en tres punts: primer, el filòsof està absurdament mancat de prudència o de saviesa pràctica. El seu intent d'amagar les seves doctrines i defensar-se dels atacs dels ciutadans indignats pel seu comportament i alarmats per la perillositat que comporten és inadequat. I la raó d'aquesta inadequació és el segon punt: el filòsof és còmicament ignorant de l'ànima humana i de la seva gran heterogeneïtat. Sobretot ho és de les seves pròpies necessitats pel que fa al tracte amb la gent, amb els deixebles, etc. El tercer punt que Aristòfanes critica a Sòcrates és que aquest nega Zeus, però el seu ateisme aniria més enllà del de Parmènides o Empèdocles (Strauss, 1966: 173). Ara bé, atesa la ignorància de Sòcrates pel que feia a l'ànima, la seva doctrina podia donar poques raons per a l'ateisme. De fet, deixa sense resoldre la natura o «divinitat» de déu o dels déus (Strauss, 1966: 52-53 i 313).

Què era el que feia inevitable aquest conflicte? S'observa fàcilment que la religió i la poesia, d'una banda, i la filosofia, de l'altra, eren pretensions d'explicació global. Atès el seu caràcter eminentment educatiu, havien de confrontar-se en la pugna sobre què era el bon viure. De fet, apunta aquí la qüestió de la justícia. No esdevé inconvenient que ens preguntem quina és la concepció del problema de la justícia en Plató. Segons Strauss, està lligada amb què és el bé comú i amb la mateixa idea d'orientar l'home envers la virtut, identificada com la millor manera de viure. El consens es trenca a partir del moment en què es vol aclarir tot això. Neix una disputa l'arrel de la qual no és tant si les virtuts existeixen o quines són en general, sinó quines són superiors a quines. Aquestes disputes s'intensifiquen si les veiem com la lluita per la superioritat dels diferents tipus humans i la seva exigència a ocupar l'autoritat moral i política més alta: sacerdots, soldats, comerciants, pagesos, advocats, etc. Tots volen tenir una preponderància política i ho justifiquen amb una defensa de les seves virtuts peculiars. Cadascuna d'aquestes fraccions té una visió sobre la distribució de béns i sobre la manera de viure en comunitat, o sigui, representa el que Plató en diu un «règim» (*politeia*). Els conflictes entre els diferents règims són els conflictes que es troben a l'arrel mateixa de la vida política. La filosofia política vol arbitrar entre aquests conflictes²⁰. I és aleshores, segons Strauss, quan es pot comprendre la posició socràtica com una posició davant l'irreductible. D'aquí que, segons Strauss, la versió àrab i jueva medievals representades per Al-Farabí i Maimònides trobessin en Plató la comprensió de la seva pròpia situació i un model d'actuació davant el fet de la revelació. És per això que el nucli filosòfic no esdevindria una epistemologia ni una ontologia, sinó una «filosofia política», a la manera straussiana, que no és sinó una variació del «problema de Sòcrates»²¹. No és, doncs, estrany, que, altra vegada, ens quedi Plató (Montserrat, 2011).

20. Tota la segona part d'*El polític* de Plató es construeix sobre aquesta separació dels que pugnen per ocupar el lloc de vertader polític.

21. Sobre el «problema socràtic», vegeu, del mateix Strauss, 1989: 103-183 (= Strauss, 2006, 2008). De l'*atopia* de Sòcrates, cf., per exemple, els comentaris de Sales (1996: 118-122) i Montserrat (2007a: 35-56).

Apèndix: Leo Strauss, L'ensenyament secret de Maimònides*

The Secret Teaching of Maimonides és el títol que porta un full mecanoscrit descobert per Yiftach Ofech a l'arxiu Leo Strauss de la Universitat de Chicago, i que fou publicat per primera vegada el 2013 com a apèndix a l'obra de Leo Strauss, *On Maimonides: The Complete Writings* (Chicago i Londres: The University of Chicago Press, 2013, p. 615-618). Kenneth H. Green, que n'és l'editor, suposa que va ser escrit entre 1937 i 1940 com a proposta de recerca feta al Departament d'Història de la Universitat de Columbia, on Strauss va estar un any com a visitant, o bé al Departament de Filosofia de la New School for Social Research de Nova York, on va ser investigador convidat entre 1938 i 1949. Green el considera el primer senyal d'un *major turn* en el pensament de Strauss (p. 84). Tot i que usa encara termes com ara «ensenyament filosòfic» i «parts filosòfiques i no filosòfiques», que després es matisaran, l'èmfasi en l'ensenyament secret i en diferències fonamentals de comprensió ja indiquen el camí encetat. Leo Strauss fa notar com a novetat que Maimònides és «conscientment [...] enigmàtic» i que emprà «al·lusions i insinuacions» —«secret» o «esoterisme» que els comentadors medievals coneixien, però no amb l'abast que ara Strauss es proposa estudiar—. El text destaca també el principi segons el qual la *Guia* s'ha de llegir com la *Guia* llegeix la Bíblia (principi de lectura que Strauss empraria en el seu treball sobre el *Tractatus Theologico-Politicus* de Spinoza). S'hi fa notar també la necessitat d'establir un «vocabulari», així com també es dóna una importància significativa al lloc que ocupa un argument, tant com a l'argument mateix.

LEO STRAUSS

L'ensenyament secret de Maimònides

Abans d'intentar interpretar l'ensenyament filosòfic de Maimònides, caldria saber exactament què és aquest ensenyament. La intenció de l'estudi que em proposo portar a terme durant aquest any acadèmic que ara comença és establir el contingut essencial de l'ensenyament filosòfic de Maimònides.

La dificultat específica que l'estudiant ha de superar per començar és una conseqüència del fet que el text principal de Maimònides, *Guia dels perplexos*, és, conscientment i intencionadament, una obra enigmàtica: el seu ensenyament no es concreta en un llenguatge planer, sinó per al·lusions i insinuacions. Potser seria impossible resoldre'n els enigmes si no estigués dedicada a resoldre els enigmes d'una altra obra enigmàtica. Aquesta altra obra enigmàtica és la Bíblia. En conseqüència, serem capaços d'entendre l'ensenyament de la *Guia* llegint aquesta obra de la mateixa manera que Maimònides va llegir la Bíblia. Quan llegeix la Bíblia, Maimònides fa una distinció entre el seu significat literal i el seu significat interior. De la mateixa manera, l'interpret de la *Guia* ha de distingir entre el significat literal i el significat interior de la *Guia*. Només el seu significat interior pot acceptar-se com el seu significat vertader.

* La traducció del text s'ha fet amb el permís de la Universitat de Chicago i dels marmessors literaris de Leo Strauss.

Es pot obtenir més d'una norma per interpretar la *Guia* amb l'observació dels mètodes d'interpretació bíblics de Maimònides, però la norma que té el camp d'aplicació més ampli és la següent. Maimònides comença la seva obra discutint els significats d'una quantitat de paraules bíbliques que tenen, segons ell, un sentit secret. Seguint aquest procediment, començaré distingint les paraules secretes usades per Maimònides a la *Guia*.

El que em proposo fer, doncs, és una mena de diccionari de la terminologia secreta de Maimònides. Aquesta terminologia secreta no té res a veure amb la de la tradició aristotèlica, perquè la d'aquesta tradició no és secreta. Tampoc no és una terminologia mística, perquè Maimònides no fou un místic. Més aviat es tracta d'un conjunt d'expressions que tenen a veure amb la relació entre filosofia i llei religiosa.

Aquestes expressions s'han de reunir i endreçar; el significat que els és vinculat a la *Guia* i arreu ha de ser establert; els capítols o parts llargues de l'obra en què apareixen o no apareixen s'han d'anotar. Perquè no menys significatiu que el significat absolut d'aquelles expressions és el lloc en el qual es troben: precisament, és per emprar o no emprar l'una o l'altra de les paraules secretes a les diferents parts de la seva obra que Maimònides posa la distinció entre les parts filosòfiques i les no filosòfiques de la *Guia*. En conseqüència, emprant aquelles paraules com a senyals indicadors [*signposts*], serem capaços de reconèixer la línia de demarcació que separa aquestes dues parts, i. e., la composició oculta de l'obra en conjunt. Quan puguem distingir clarament entre la part filosòfica i la no filosòfica de la *Guia*, haurem descobert l'ensenyament secret de Maimònides, perquè aquest ensenyament és idèntic a l'ensenyament de la part filosòfica de la *Guia*, mentre que la part no filosòfica és merament de natura exotèrica.

Referències bibliogràfiques

- ALTINI, C. (2000). *Leo Strauss: Linguaggio del potere e linguaggio della filosofia*. Bolònia: Il Mulino.
- (2003). «Oltre il nichilismo. "Ritorno" all'ebraismo e crisi della modernità politica in Leo Strauss». A: STRAUSS, L. (2003). *Filosofia e Legge: Contributi per la comprensione di Maimonide e dei suoi predecessori*. A cura de Carlo Altini. Florència: Giuntina, 7-125.
- BENARDETE, S. (1978). «Leo Strauss' *The City and Man*». *Political Science Reviewer*, 8, 1-20.
- BRAGUE, R. (1985). «Leo Strauss et Maïmonide». A: PINÈS, S. i YOVEL, Y. (ed.). *Maimonides and Philosophy*. Comunicació presentada a Sixth Jerusalem Philosophical Encounter (1985). Dordrecht-Boston-Lancaster: Nijhoff (= *Archives internationales d'Histoire des Idées*, 114, 264-268).
- (1988). «Avant-propos du traducteur». A: STRAUSS, L. *Maïmonide: Essais rassemblés et traduits par Rémi Brague*. París: PUF.
- BRAGUE, R. (1989). «Athènes, Jérusalem, La Mecque: L'interprétation "musulmane" de la philosophie grecque chez Leo Strauss». *Revue de Métaphysique et de Morale*, 94 (3), 309-336.
- (1992, 2002a). *Europa, la voie romaine*. París: Criterion, 1992. Versió catalana: *Europa, la via romana*. Traducció de Jordi Galí. 2a ed. revisada i augmentada. Barcelona: Barcelonasa d'Edicions, 2002.

- (2002b). *El passat per endavant*. Traducció de Jordi Galí. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions.
- BUIJS, J. A. (1978). «The philosophical character of Maimonide's *Guide*: A critique of Strauss' interpretation». *Judaism: A Quaterly Journal*, 27 (4), 448-457.
- BURNET, J. (1914). *Greek Philosophy: Thales to Plato*. Londres: McMillan, 1964.
- (2013). *Filosofia grega: De Tales a Plató*. Traduït per Harold Roig. Barcelona: Societat Catalana de Filosofia. Institut d'Estudis Catalans.
- CUBBEDU, R. (1987). «La critica della modernità in Leo Strauss», *Filosofia*, 38 (4).
- (2010). *Tra le righe: Leo Strauss su Cristianesimo e Liberalismo*. Lungro di Cosenza: Marco Editore.
- FREUD, S. (1927). *Die Zukunft einer Illusion*. Leipzig, Viena i Zuric: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.
- GAISER, K. (1984). *Platone come scrittore filosofico*. Nàpols: Bibliopolis.
- GRAU ARAU, A. (1989). «La política a Maimònides». *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, 3, 161-165.
- GREEN, K. H. (1993). *Jew and Philosopher: The Return to Maimonides in the Jewish Thought of Leo Strauss*. Albany: State University of New York Press.
- (2013). *Leo Strauss and the Rediscovery of Maimonides* [en línia]. Chicago i Londres: The University of Chicago Press.
<<http://dx.doi.org/10.7208/chicago/9780226307039.001.0001>>
- KLEIN, J. (1977). *Plato's Trilogy*. Chicago i Londres: Chicago University Press.
- LAMPERT, L. (1996). *Leo Strauss and Nietzsche*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LASTRA, A. (2000). *La naturaleza de la filosofía política: Un ensayo sobre Leo Strauss*. Múrcia: Res Publica.
- (2012). «Estudio Preliminar». A: STRAUSS, L. *El libro sobre Maimónides*. València: Pre-Textos.
- LURI, G. (2012). *Erotismo y prudencia: Biografía intelectual de Leo Strauss*. Madrid: Encuentro.
- MOMIGLIANO, A. (1967). «Ermeneutica e Pensiero Politico in Leo Strauss». *Rivista Storica Italiana*, 79.
- MONSERRAT MOLAS, J. (1991). «Estudis de filosofia política platònica». *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, IV, 117-121.
- (1995). «Obres de Leo Strauss dedicades a Thomas Hobbes». *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, VII, 87-96.
- (2007a). *Estranys, setciències i pentatletes: Cinc estudis de filosofia política clàssica*. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions.
- (2007b). «La pretendida actualitat del debat entre L. Strauss y A. Kojève sobre las tiranías». *Isegoría* [en línia], 36, 261-273.
<<http://dx.doi.org/10.3989/isegoria.2007.i36.68>>
- (2011). «Receptes platòniques a propòsit de *La república*». *Mirmanda*, 6, 66-76.
- (2013). «El conflicte entre filosofia i religió en Leo Strauss». *Diàlegs: Revista d'Estudis Polítics i Socials*, 61, 35-50.

- MONSERRAT MOLAS, J. i FUSSI, A. (2013a). «Discusión sobre Leo Strauss». *Revista de Llibres de la Torre del Virrey* [en línia], 28 de maig.
<<http://latorredelvirrey.org/rdl/?p=186>>
- (2013b). «A propòsit de Leo Strauss, Xenofont i Plató». *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia* [en línia], 24, 181-196.
<<http://dx.doi.org/10.2436/20.3001.01.32>>
- ROSEN, S. (1987). *Hermeneutics as Politics*. Nova York: Oxford University Press. Versió catalana: *Hermenèutica com a política*. Traduït per Xavier Ibáñez Puig. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 1993.
- SALES CODERCH, J. (1996). *A la flama del vi: El «Convit» platònic, filosofia de la transmissió*. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions.
- «Situació natural i història política (sobre els extrems i el centre de la filosofia straussiana)». *Diàlegs*, 61, 51-66.
- SALES, J. i MONSERRAT, J. (1991). *Leo Strauss: Jerusalem i Atenes*. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions.
- STRAUSS, L. (1928). «Die Zukunft einer Illusion». *Der Jüdische Student*, 25 (4), 16-22.
- (1930). *Die Religionskritik Spinozas als Grundlage seiner Bibelwissenschaft: Untersuchungen zu Spinozas Theologisch-politischen Traktat*. Berlín: Akademie Verlag.
- (1935). *Philosophie und Gesetz: Beiträge zum Verständnis Maimunis und seiner Vorläufer*. Berlín: Schocken Verlag, 1932 [traduccions a Strauss, 1988, 2003, 2012 i 2013].
- (1936a). *The Political Philosophy of Hobbes*. Traduït per E. M. Sinclair. Oxford: Clarendon Press. Reedició: Chicago: The University of Chicago Press, 1956.
- (1936b). «Eine vermisste Schrift Farabis». *Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 80, 96-106.
- (1945). «Farabi's Plato». A: *Louis Ginzberg Jubilee Volume*. Nova York: The American Academy for Jewish Research, 357-393 (cf. introducció de Strauss 1952).
- (1952). *Persecution and the Art of Writing*. Chicago i Londres: The University of Chicago Press, 1980.
- (1953). *Natural Right and History*. Chicago: The University of Chicago Press.
- (1956). «Preface to the American Edition». *The Political Philosophy of Hobbes*. Traduït per E. M. Sinclair. Chicago: The University of Chicago Press.
- (1958). «How Farabi Read Plato's *Laws*». A: *Mélanges Louis Massignon*. Vol. 3. Damas: Institut Français de Damas, p. 319-344 (després a Strauss 1959).
- (1959). *What is Political Philosophy?* Glencoe, Ill.: Free Press.
- (1964a). *The City and Man*. Chicago i Londres: The University of Chicago Press (traducció catalana a Strauss 2000).
- (1964b). *Meditación sobre Maquiavelo*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos. Traduït per Carmela Gutiérrez de Gamba.

- (1965). *Spinoza's Critique of Religion*. «Preface to the English Translation». Nova York: Schocken Books. Chicago i Londres: The University of Chicago Press, 1997.
- (1966). *Socrates and Aristophanes*. Nova York: Basic Books.
- (1975). *The Argument and the Action of Plato's Laws*. Chicago i Londres: The University of Chicago Press.
- (1979). «Preface to *Hobbes Politische Wissenschaft*». *Interpretation*, 8 (1), 1-10. Traducció de D. J. Maletz del prefaci del llibre publicat a Neuweid am Rhein: Hermann Luchterland, 1965.
- (1983). *Studies in Platonical Political Philosophy*. Chicago i Londres: The University of Chicago Press.
- (1988). *Maimonide: Essais rassemblés et traduits par Rémi Brague*. Paris: PUF.
- (1989). «The Problem of Socrates: Five Lectures». En: *The Rebirth of Classical Political Rationalism: An Introduction to the Thought of Leo Strauss*. Assajos i lectures de Leo Strauss seleccionats i introduïts per Thomas L. Pangle. Chicago i Londres: The University of Chicago Press.
- (1991). *On Tyranny: Revised and expanded edition including the Strauss-Kojève correspondence*. Editat per Victor Gourevitch i Michael S. Roth. Nova York: Free Press.
- (2000). *La ciutat i l'home*. Traduït per Jordi Galí i Josep Monserrat. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions.
- (2001). «Sobre una nova interpretació de la filosofia política de Plató». *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, XIII, 49-76.
- (2003). *Filosofia e Legge: Contributi per la comprensione di Maimonide e dei suoi predecessori*. A cura de Carlo Altini. Florència: Giuntina.
- (2006). *El problema de Sòcrates*. Traduït per J. Monserrat i V. Olivares. Estudi introductor de J. Sales i J. Monserrat. Barcelona: Pòrtic.
- (2008). «El problema de Sòcrates: Primera conferència». Traduït per Àngel Pascual. *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, XIX, 113-123.
- (2012). *El libro sobre Maimónides*. Editat i traduït per Antonio Lastra i Raúl Miranda. València: Pre-Textos.
- (2013). *On Maimonides: The Complete Writings* [en línia]. Editat per Kenneth Hart Green. Chicago i Londres: The University of Chicago Press. <<http://dx.doi.org/10.7208/chicago/9780226776798.001.0001>>
- STRAUSS, L. i KLEIN, J. (1970). «A Giving of Accounts». *The College*, 22 (1), 1-5.
- STRAUSS, L. i LÖWITH, K. (1988). «Correspondence between Karl Löwith and Leo Strauss». *The Independent Journal of Philosophy*, 5/6, 177-192.
- ZUCKERT, K. H. (1996). *Postmodern Platos: Nietzsche, Heidegger, Gadamer, Strauss, Derrida*. Chicago: The University of Chicago Press.

Josep Monserrat Molas és professor agregat Serra Hunter del Departament de Filosofia Teorètica i Pràctica de la Universitat de Barcelona, degà de la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona i president de la Societat Catalana de Filosofia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans.

Josep Monserrat Molas is a Serra Hunter Fellow at the *Departament de Filosofia Teorètica i Pràctica*, Dean of the Faculty of Philosophy at the University of Barcelona, and President of the *Societat Catalana de Filosofia (Institut d'Estudis Catalans)*.
